

SCRIERILE ROMÂNEȘTI ALE LUI CIORAN (II)

Acad. Eugen Simion*

5. Falimentul culturii europene. Un „declinist” mântuit de limbajul lui fastuos... Primatul spiritului sau primatul politicului? Refuzul politicului, deocamdată...

„Refuz categoric de a recunoaște un primat al politicului deoarece consider valorile politice la periferia vieții spirituale”

Nu-i singura cultură, în viziunea tânărului Cioran, care trăiește în inerție și sterilitate. Cultura contemporană, în genere, este dominată de spiritul eschatologic care, se știe, anunță epuizarea procesului, crepusculul valorilor. Raționalismul, cultul formelor statice, „normativismul în morală”, perspectivismul istoriei, eclecticismul..., toate acestea ar fi dus la sterilizarea formelor în cultură și, proces inerent, la declinul ei progresiv. Pentru a mai salva ceva trebuie o întoarcere radicală spre *irațional, original, autentic, intuitiv, trăire*, paralel cu o reacție decisivă împotriva formalismului pentru a revitaliza conținuturile creației. Cioran este deja un declinist *euragé* și propune, ca formă de resuscitare a culturii europene, exaltarea iraționalului și a primitivității: „Reacțiunea împotriva oricărui fel de formalism a răsărit nu din faptul unei prea mari libertăți, ci din faptul că o predominare a formelor a schematizat viața, i-a distrus spontaneitatea printr-o anchilozare excesivă. Din acest motiv, apologia și exaltarea mobilității și a primitivității au o justificare mult mai adâncă decât se crede. Omul vrea să se elibereze de presiunea formelor unei culturi îmbătrânite. Entuziasmul pentru tinerețe, care a devenit astăzi o adevărată frenezie, derivă din orientarea admirativă pentru spontaneitate și irațional. Dincolo de un mecanism complex, dincolo de elaborațiile culturii, omul tinde înspre o apropiere de original, de datul pur, nefalșificat de categorii”.

Ce-i curios este faptul că Cioran denunță formalismul culturii contemporane într-un început de secol în care revoluțiile în artă se succed repede și mai toate genurile artei își modifică structural formele. În deceniul în care filosoful român acuză formalismul paralizant al culturii, Proust publicase deja un roman care schimbă structurile, limbajul și substanța narațiunii epice, Joyce tipărise *Ulise*, iar avangarda europeană – cu un puternic element românesc – se străduiește să arunce în aer stilurile artei... Cioran nu-i ia în seamă nici pe creatorii români (Arghezi,

* Academia Română

Blaga, Barbu, Bacovia) care, nici ei, nu stau departe de spiritul veacului. E drept că moralistul transilvan are în vedere mișcarea filozofiei europene pe care o cunoaște și o comentează din unghiul lui de vedere, existențialist. Un existențialism care unește în ecuația lui negaționismul de sursă nietzscheană cu filosofia ființei pe temelia morală a unui scepticism programatic, un scepticism care nu recuză însă elementele de pasionalitate și lirism. Dacă am pune toate aceste note divergente sau convergente într-o formulă intelectuală, am obține o ecuație paradoxală: un sceptic care se îndoiește de toate pentru că numai îndoiala i se pare creatoare, un creator care iubește religia în care s-a născut și a crescut (ortodoxă) cu o ură nețărmurită (efectul unei iubiri spirituale total dezamăgite), o mare voință, în același timp, de înnoire a spiritului creator și a formelor culturii în toate domeniile, o critică acerbă, inchizitorială a spiritului național cu enorme derapaje nihiliste și, când critica vizează alte nații și alte culturi, cu inacceptabile derapaje naționaliste, surprinzătoare și regretabile la un creator superior ca Cioran. Paradoxul cel mare este că, în laboratorul în care se îngrămădesc atâția demoni ai negației și funcționează doar dinamica demoniei absolute, moralistul își constituie un stil și o operă originală, de o mare forță de creație în plan formal (plan pe care îl contestă cel mai tare, considerând că falimentul culturii și, în genere, falimentul lumii moderne pornește de aici; din exagerata atenție acordată formalismului, din golirea formelor de conținut, în fine, din lipsa de mesaj interior). El vitalizează, cum își propune, formele sclerозate într-un discurs exacerbat pesimist sau, mai bine zis, programatic pesimist și, în același timp (în această alianță constă originalitatea lui), un discurs pasionat, intens și chiar emfatic subiectiv, oximoronic aproape în toate construcțiile sale, cu propoziții uluitoare, ridicate pe o fundamentală contradicție.

O sumă, în realitate, de contradicții. Cea dintâi privește diferența, semnalată mai sus, dintre pesimismul agresiv din interiorul textului și limbajul plin de violențe spectaculoase, fastuoase, vehement lirice cu care sunt formulate la suprafața textului aceste idei menite să descurajeze speța umană în toate compartimentele și cu toate reveriile ei. În al doilea rând – și aici mi se pare a se manifesta paradoxul esențial al *cioranismului*: contradicția dintre viziunea radical nihilistă asupra lumii moderne (și, ipso facto, asupra culturii moderne) și proiectul unui *om activ, om de voință*, care să schimbe lumea și s-o mântuiască după ce se străduiește s-o arunce în aer. Aceeași stranie terapie o recomandă Cioran când este vorba de cultura Europei și, în genere, de domeniul *ideocrației*: scepticismul moralistului este însoțit de o mare dorință de înnoire a conținuturilor și formelor, după el complet necreatoare, vegetative... Rareori s-a putut vedea în cultura modernă (în cultura română oricum nu se poate afla un exemplu similar) un spirit mai neîncrezător ca acela al tânărului moralist de care vorbim și, totodată, un eseist care să-și ridice dezamăgirile mai sus, *pe culmi*, cum zice el în prima sa carte, acolo unde negaționismul acerb, arzător, își crează propria mitologie. O mitologie, de putem spune așa, mesianică, de o mare expresivitate. Atât de puternică și încântătoare prin inventivitatea ei, încât nihilismul din interior începe să semene cu un joc al spiritului. Un spectacol de creație de limbă în care negativitățile sfârșesc prin a deveni „frumoase” în ordine literară. Tânărul Cioran își

construiește acest instrument de lucru foarte repede, nu mai mult de doi-trei ani, la 19–20 de ani stilul era deja format și aventura spiritului său putea începe.

*

La început, s-a putut constata, aventura lui rămâne în sfera culturii. Cioran respinge, categoric, politicul și orice doctrină socială. Cum la sfârșitul anilor '20 și începutul anilor '30, tinerii intelectuali români discută cu ardoare relația dintre *spiritual și politic*, Cioran – ca și Mircea Eliade – nu vrea să se implice în sfera vieții sociale. „Refuz categoric – scrie el, polemizând cu Mihail Polihroniade – de a recunoaște un primat al politicului, deoarece consider valorile politice la periferia vieții spirituale, nu pot însă decât să fiu de acord cu domnia-sa atunci când preconizează teroarea ca unicul mijloc de a distruge venalitatea din această țară. A trecut timpul în care se mai putea umbla cu formule de compromis. Decât, nu pot să nu fiu melancolic gândindu-mă la eclecticismul românesc, pe care nu-l găsim numai în valorile propriu-zise ale culturii, ci și în politică. Această țară este țara compromisului și în care oamenii nu se nasc decât pentru a deveni plăți”. Revine asupra ideii într-un articol publicat la începutul anului 1933 (*Între spiritual și politic*) în care își definește mai clar poziția în favoarea *spiritului*. Justificarea lui este, aici, metafizică: „Când pui la îndoială totul, nu crezi în valori, ce rost are să te angajezi într-o acțiune politică?” Orice sistem ideologic pare tânărului filosof fals și inutil: „Când îți este absolut imposibil să spui ce e bine și ce e rău și când ești convins de iraționalitatea organică a vieții, ți se pretinde să crezi într-un fleac de organizație sau să militezi până la sacrificiu pentru un ideal istoric și efemer, când din premisele sceptice și pesimiste nu poți trage alte concluzii despre societate decât cele implicate în premisele și considerațiile metafizice. Personal, nu cred în nici o doctrină socială și în nici o orientare politică, fiindcă imperativul istoriei nu poate să-mi anuleze o perspectivă antropologică, după care sursa inconsistenței lumii sociale și istorice nu rezidă în insuficiența ca atare a sistemelor ideologice, ci în insuficiența iremediabilă a omului și a vieții”.

În afară de acest motiv metafizic, este unul mai simplu și mai direct. Cioran îl scoate acum în față, cu mult curaj: valorile politice sunt periferice și, la drept vorbind, ele sunt expresia platitudinii desăvârșite. Așa că el le îndepărtează de la sine. Prilej, totodată, de a vitupera poziția intelectualului român incapabil de altceva decât de politică. Cioran refuză, acum, cu o vehementă indignare orice complicitate cu politicul, optând, tot categoric, pentru metafizica imanentă și, deci, pentru acțiunea spiritualului:

„Pentru un spirit politic, astfel de considerații sunt complet irelevante, deoarece este în structura spiritului politic limitarea, platitudinea și, ca o încoronare, nulitatea. Oamenii politici sunt niște nulități, niște inconștienți, lipsiți complet de un spirit problematic, incapabili să depășească ideea vulgară de eficiență. Ideea de politic este strâns legată de cea de afectivitate. Realizarea exterioară și vizibilă, faptul imediat, plat și insignifiant sunt singurele cari contează; restul aparțin sferei inutilului. Politicul aparține domeniului exteriorității. Din acest motiv, valorile

politice sunt la periferia valorilor spirituale, iar a vorbi de primatul politicului echivalează cu un elogiu al platitudinii, nulității și exteriorității. Să nu se confunde valorile politice cu valorile vitale. Acestea din urmă sunt constitutive, alcătuind un plan esențial al existenței, ele au fost disprețuite numai de un spiritualism incolor și diluat (și ce spiritualism nu e incolor și diluat?). Pentru a nu mi se reproșa vreo inconsecvență, trebuie să remarc că nu pot accepta concepția spiritualului din așa-zisul spiritualism. Eu văd spiritualul cu perspectiva unei metafizici imanente și după care acesta este un produs al dezintegrării vitalului, al unui dezechilibru în viață. Ca atare, accept spiritualul, întru cât acesta prezintă un element de incertitudine și tragedie. Nu spiritualism, ci o concepție vitalistă și aproximativ freudiană a spiritului ne conduce în aceste aprecieri. Dacă politicul este la periferia spiritualului și dacă înspre politic nu evoluează decât oameni fără substanță sufletească și fără posibilități interioare, cu rezerve lăuntrice inexistente, incapabili de cea mai mărunțică problematică, atunci, vă mai mirați de ce intelectualii români sunt incapabili de altceva decât de politică? Românul este o ființă cu puține resurse sufletești; de aici pleacă maleabilitatea și plasticitatea lui. Absența naivității nu este, la el, un rezultat al unei drame chinuitoare sau al unui conflict dureros, ci al unei deficiențe organice și al unei importanțe constituționale”.

Fragmentul de mai sus constituie un document moral și intelectual important pentru biografia intelectuală a lui Cioran. Este acum, cu hotărâre, pentru primatul spiritualului. Nu va trece însă mult și va accepta primatul politicului și va scrie articole (despre Hitler, despre „Căpitan”, despre cultul forței și ethosul eroic, va exagera diferențele din unghiul unui naționalism à outrance) pe care, mai târziu, le va regreta profund. Atât de mult și așa de profund încât va fi de acord să elimine din cărțile sale românești pasajele incomode din *Schimbarea la față a României*. O operație discutabilă, orweliană, pentru că este inutil să rescriem istoria în funcție de interesele și regretele, vinovățiile prezente. Istoria este așa cum este și trebuie reconstituită cu elementele ei reale, cu toate elementele constitutive. Numai atunci judecățile noastre pot fi drepte și, dacă sunt drepte, putem judeca în chip corect creația din interior.

6. Momentul agonic, pesimismul profetic și fantezmele unui ethos eroic.

„Dă-mi, Doamne, o ură shakespeariană ca să nu-mi pierd din ochi și din inimă obiectul blestemat”.

Revenind la creația eseistică a lui Cioran din anii '30, remarc faptul că, pe la mijlocul deceniului, el își schimbă părerea în privința raportului spiritual – politic, zicând că, într-un *moment agonic*, implicarea intelectualului este necesară și, dacă este necesară, politicul nu mai poate fi eliminat din ecuația existențială și spirituală. Face, în consecință, „apologia barbariei” și cere generației sale să-și radicalizeze spiritul, să accepte *ethosul eroic* și *cultul puterii*, în fine, e de părere că România

trebuie să renunțe la valorile morale bazate pe *toleranță*, *omenie* și *resemnare*, pentru un stil, cum am putut reține din exemplele anterioare, *maximalist și absolutist*. În discuția ce se duce în epocă în legătură cu filosofia de existență a generației tinere (de remarcat: este prima oară în cultura noastră când se pune cu acuitate problema unei *generații tinere* în termeni filosofici, estetici și morali), Cioran aduce un accent de radicalism în toate planurile. Crede și el, ca și Eliade și toți din generația sa, că a sosit „ceasul tinerilor” și că „cultura de azi, de cea mai recentă dată, este cultura unor oameni care niciodată n-au fost tineri”. Ea este atinsă de simptomele îmbătrânirii: „O îmbătrânire timpurie, un spirit de plictiseală față de formele vechi de viață, o nesiguranță și un presentiment al unei zguduiri tragice, o gravitate melancolică, toate acestea au luat locul acelei spontaneități naive, aceluia avânt înspre iraționalitate, cari caracterizează adevărata tinerețe. Problema socială punându-se repede, individul este scos din cadrul obișnuit al vieții, este aruncat vârtejului și prăbușirii. Înainte, celor tineri nici nu li se pune problema socială. Astăzi, insistența cu care se pune este un element de îmbătrânire”.

Încotro merg tinerii în acest *moment* în care se manifestă „un foc nebun și chinuitor” „un cinism disperat [...] și o dureroasă exasperare”? Care trebuie să fie stilul de viață al tinerilor? S-a văzut deja ce răspuns dă filosoful la aceste întrebări retorice: stilul de viață al tinerilor nu poate fi decât negația oricărui stil. Ceea ce vrea să spună: „apologia iraționalismului”, „o conștiință anxioasă”, în fine, „un ritm prevestitor și apocaliptic”. Decadența care, după Cioran a cuprins lumea modernă și, bineînțeles, cultura ei, nu poate fi depășită decât „prin încântare pentru fenomenul apocaliptic al barbariei”. Nu-i, totuși, paradoxal să vindecă cultura în derivă prin terapeutica barbariei, haosului, lichidării totale? Nu, zice tânărul moralist, barbaria are un sens creator, ea arde ca fierul roșu rănile decadenței și însănătoșește spiritul creației: Așa dar:

„Trebuie activat cu cea mai mare intensitate, cu o infinită nebunie și cu o exaltare teribilă la procesul de destrămare a culturii moderne. Un paroxism al furiei va arunca în cele patru direcții ale lumii resturile unei lumi în agonie și toată exigența clarității se va dovedi nulă în fața acestui avânt haotic. Noi nu mai avem al sens decât să lucrăm pentru intensificarea unui proces de prăbușire care este fatal. Acestei fatalități inexorabile nu-i putem opune decât un ritm mai accelerat, o încordare paroxistică și o tensiune dureroasă, cari vor orienta procesul cu mai multă intensitate în direcția lui inițială (...). Nu se poate concepe o barbarie creatoare fără un haos inițial, fără un vârtej demonic și dramatic, fără o explozie groaznică, în care toate cadrele vechi sunt anulate. Toți cari vor dori să urmeze pe calea barbariei vor trebui să renunțe la sentimentul formei și să nu le fie frică de haos. Vor vedea atunci că marile transfigurări se realizează provocate de perspectiva infinității, nu te doboară, ci te purifică și unde un extaz al infinitului nimicește forma pentru un primat al haosului”.

Estetismul, mai zice Cioran, reprezintă un semn de sterilitate. Tinerii, chemați să dezlănțuie această nebunie creatoare, trebuie să-și aleagă ca simbol *focul* și, ca-n extazul mistic, să accepte suferința de a nu putea exprima inexprimabilul. Ei au, așa

dar, o misiune metafizică, dar și o misiune politică. Rolul lor este să schimbe fața României, începând prin a renunța la dependența ei de Franța. Cioran mai face o dată (a câta oară?) această profeție. Preconizează, de asemenea, lichidarea democrației („democrația n-a reușit și nu va reuși să realizeze o convergență a tinerimii, o încadrare organică și mesianică în destinul istoriei al unei națiuni”...). În locul democrației neputincioase, trebuie „o adevărată dictatură care să pună națiunea la teasc”. Dictatura, avertizează el, trebuie înțeleasă „ca o fatalitate, [ca] un *Amor fati* politic”

În programul său și, fatal, al generației tinere, Cioran înscrie acum: *adamism*, *interiorizarea spiritului* („reîntoarcerea spiritului spre tine însuși”), *neliniștea problematicului*, *boicotoarea spiritului de sistem* în filozofie și, în genere, în procesul gândirii, *accentul pe individual și pe nota existențială*, *concepția tragică a existenței*, *fragmentarism*, „religiozitatea tragică” etc. În acest program de revizuire a spiritului românesc și a structurilor sociale intră, desigur, și țărănimea. Se cunoaște ce părere catastrofală are feciorul preotului din Rășinari despre inerția rurală în *Schimbarea la față a României*. Anticipază această idee într-un articol (cu totul neinspirat) în care susține că țăranul nu-i făcut pentru democrație și că „dictatura este paradisul [lui] terestru”... Cam în același timp, Cioran face un portret negativ lui Maniu, liderul politic al Ardealului, zicând că el reprezintă „o eroare a naturii și un blestem al Ardealului”, un „zero al politicii românești”, „vidul de vitalitate al acestui budist balcanic care simte o voluptate să renunțe la putere când este mai popular”, „cea mai mare decepție a României postbelice și rana deschisă a României”... Înfuriat și, evident, nedrept, filosoful din spațiul „mărginimii” transilvane solicită lui Dumnezeu o ură năpraznică pentru a putea distruge mitul de la Bădăcin: „Dă-mi Doamne, o ură shakespeareană, ca să nu-mi pierd din ochi și din inimă obiectul blestemat”... Numai G. Călinescu a mai făcut, prin 1946, un portret atât de injust al omului politic ardelean care a jucat, totuși, un rol esențial în realizarea unității statului român. De unde se poate deduce că nebulia politicului obnubilează, uneori, profunzimea și noblețea spiritului creator.

*

Ce rol poate afla în acest *moment agonic* scrisul? Deși scrie ceea ce scrie și își asumă un rol misionar în acțiunea întreprinsă de *pesimismul profetic*, Cioran nu face mare caz de calitățile scrisului în eseurile sale de tinerețe. A vorbit – s-a reținut – de necesitatea de a vitaliza formele și de a pregăti, astfel, emergența conținuturilor, dar la structură și misiunea scrisului se referă rar. Și aproape niciodată reflecțiile sale nu privesc calitatea scriiturii ca atare. Acceptă într-un rând ideea că scrisul este o eliberare, dar o eliberare temporară, deoarece nu-i posibil a scăpa de obsesii în chip definitiv, scriindu-le, mărturisindu-le. Obsesiile vin și revin. Ceea ce este adevărat. Scrisul, în aceste condiții, are o valoare terapeutică pentru om „numai în măsura în care îl poate salva”... Nenorocirea este că terapeutică scrisului nu are decât efecte scurte, așa că, întocmai ca psihanaliza, trebuie repetată. Cioran are, în acest caz, motive întemeiate să fie sceptic. Din

fericire, așa zice, pentru că ineficiența terapeutică a scrisului are o consecință pozitivă majoră în cazul lui Cioran: sporește volumul creației și consolidează opera...

7. Anatomia melancoliei într-un discurs filosofic care face apologia barbariei

Esențial ideologice, doctrinare, deși autorul respinge principial și programatic orice doctrină și spune că orice ideologie este o eroare și chiar un păcat, articolele de tinerete ale lui Cioran tratează printre rânduri și subiecte morale și filosofice care vor deveni în cărțile franceze fundamentale și exponențiale pentru talentul lui remarcabil de moralist. Are de pildă, notații fine despre singurătate și suferința singurătății sau, poate, invers (singurătatea suferinței) ori despre melancolie și iubire, mistică, spiritul agonice, tipologia disperării, caracterul eschatologic (deja semnalat de noi) al culturii moderne în plin proces de declin, în fine, concentrat asupra acestor teme mici, spiritul cioranian își etalează mai bine toate însușirile... Adică finețea și capacitatea de a organiza paradoxul. Învață repede această tehnică și, în generația lui, poate chiar în toată literatura română, nu-i altcineva care să-l întrecă. Încă de acum (1930–1940) se dovedește a fi un moralist de clasă, un mare moralist, venit, cum am precizat deja, pe o tradiție puternică și nu în totalitate revelată de istoriografia noastră literară. O demonstrație pe care va trebui s-o facem într-o zi.

Finețea moralistului Cioran se vede mai bine în cărțile sale, acolo spiritul disociativ și negaționist este concentrat mai mult asupra lui însuși și nota personală este mai pregnantă. În eseuri – opera de însoțire și, cum am precizat, laborator de creație – reflecțiile au un mai pronunțat caracter filosofic, în sensul că vizează categorialul, clasa din care face parte sentimentul de iubire, de pildă, nu atât iubirea în sine. Iubirea exprimă, în această perspectivă, „simțul pozitivității vieții [...] prin asimilarea irațională în dorință”... Moralistul găsește soluția pentru a dezrobi iubirea de aceste relații: „Dacă oamenii ar ajunge la o stare de dezinteresare și reflecție mai mare, ar trebui să-și spună, în caz de iubire reciprocă: iubesc iubirea din tine, sau doresc dorința ta, precum iubirea mea, și dorința mea, le iubește ca atare”. În aceeași ordine de probleme, sexualitatea, zice Cioran, reprezintă „o totalitate concretă”, în actul sexual, femeia și bărbatul „se neagă pe ei înșiși, realizând o expresie pură de viață”... Demonstrația filosofului este complicată: *erosul duce la negarea formelor individuale și atinge paroxismul inconștienței*. În fine, după o trecere a erosului printr-o rețea de concepte cu un mare grad de aproximație („Erosul este o jertfă pentru totalitate sau universalitate concretă”), moralistul ajunge la o concluzie mai omenească: „în iubire este o singurătate în doi”. În alte însemnări (în *Pe culmile disperării*, de pildă), Cioran va fi mai nuanțat în privința iubirii, pusă alături de mistică și muzică în compartimentul valorilor pozitive. Acum, nu crede că bunătatea este iubire, ci expresia unei atitudini sceptice. Bunătatea

sceptică? Paradoxal. Fără farmec sexual, iubirea este „tot atât de nulă ca o femeie fără zâmbet”, scrie scepticul Cioran.

Subtile sunt și însemnările despre melancolie judecată în funcție de culorile anotimpului. Melancolia de iarnă este deprimantă, cultivă un sentiment teribil de inutilitate, îngheață orice extaz: „Când în lume simți inutilitatea oricărui efort și când timpul nu mai are nici o semnificație creatoare, mai lipsește numai cadrul obiectiv, mediul exterior pentru a avea deplin senzația unui vid interior absolut. În acele înserări de iarnă, când noaptea roade din zi ca un cancer, când prin geam nu și se deschide decât perspectiva indefinitului pe un cer monoton și apăsător, când singurătatea devine atât de teribilă, încât te împietrește într-un extaz paradoxal fără revelații, iar sentimentele nu țin nici spre viață și nici spre moarte, rămânând așintite înspre monotonia și indefinitul cerului, în astfel de înserări se realizează condiția obiectivă a groaznicei senzații de vid interior” în timp ce melancolia de vară este pozitivă, produce „o beție luminoasă”: „Melancolia e dulce și păstrează ceva din bucuria neliniștită a întâielor presentimente erotice. Chiar atunci când privești înmărmurit un cer cenușiu, senzația singurătății nu e atât de apăsătoare încât să amuțească gândul și să golească simțirea, fiindcă palpitația naturii întreține un ritm de viață stăpânită, care nu așteaptă decât o izbucnire la lumină. Melancolia de vară este corectată totdeauna ziua de o beție luminoasă, în care sentimentul eternității vieții crește ca o floare naturală”. Cât despre moarte – „singurul lucru sigur și absolut din această lume” – Cioran consideră că ea este subiectul esențial al filosofiei. Discută acum puțin despre el, mai mult despre ceea ce el anunță, și anume *momentul agonie* în care s-ar fi instalat deja cultura europeană. Cum s-a observat din alte texte, moralistul este fascinat, realmente, de luminile acestui crepuscul general... Fac parte din utopia lui negativă. Căci toate aceste fantasmе ale negativității care asaltează spiritul lui Cioran se constituie, în scrisul lui, într-o imensă și fascinantă *utopie a crepusculului*. O utopie în care nu ficțiunea funcționează, ci imaginația ideilor. O formidabilă imaginație care întoarce, în fond, lumea pe dos...

8. Geniul epistolar al lui Cioran. A devenit deja un spirit „pascalian”. Problema religiei

„Adevărul despre un autor e de căutat mai degrabă în corespondență decât în opera sa. Cel mai adesea opera este o mască”.

„Refuzul lumii este de esență religioasă și orice tristețe este superficială, dacă nu e religioasă. I-am scris odată Soranei că, de n-ar exista religie și muzică, m-aș face paznic de bordel”.

În corespondența bogată și extraordinar de interesantă, acum și mai târziu (Cioran este unul dintre marii noștri *epistolieri!*), eseistul își reformulează sau își

anticipează, într-un stil mai pronunțat subiectiv și polemic, ideile din articolele sale, asociindu-le mici elemente din viața intimă. Comunică, am putea spune, prietenilor (Bucur Țincu, Eliade, Noica, Ion Chinez) și familie sale *idei trăite* (după formula de mai târziu a memoriilor lui Tudor Vianu). Reflecția și confesiunea se asociază deseori în aceste răvașe dominate, în mai mare măsură decât eseurile, de un spirit al catastrofei și al urgenței. În noiembrie 1930, stă, de la o cafenea din București și-l anunță pe amicul Bucur Țincu că nu se poate încadra „în tipul activ și pasional”, îi place tipul „contemplativ și rece”. Când îi citim articolele, vedem că nu reușește. E mereu pasional, anxios, convins că lumea merge spre dezastru. Este interesant de antropologie și caracterologie, dar, cum are de pregătit o teză de doctorat despre Kant, se preocupă de filosofia pură (*timp, spațiu, număr, cauzalitate*) și le dă sfaturi din belșug prietenilor de peste munți: *dacă ți-e scârbă de viață să nu-l cauți pe Baudelaire, ci pe Leibnitz și Hume, chiar pe Zenon. Oamenii triști* – și Cioran este, slavă domnului, un om foarte trist sau, pentru a-i folosi vorbele, de *o bestială tristețe* – nu trebuie să se ocupe cu poezia, ci cu *matematicile* pentru că „numai obiectivitatea matematicilor poate învinge subiectivismul inspirației poetice sau lirismul tristeții”. Când scria această propoziție, se gândea, oare, Cioran, la decizia lui Valéry de a abandona literatura și de a studia, timp de două decenii, matematicile și fizica? Peste câteva săptămâni (23 nov. 1930) scrie aceluiași amic că *filosofia vieții* – la care a aderat deja – trebuie să atace morala și s-o oblige să decidă: ori rămâne la spiritul vechi (iudeo-creștin), ori se sincronizeze cu spiritul vremii („tendențele trăirii imediate”). Îi dă, totodată, vești despre profesorii de la Universitatea din București. Nu are opinii prea bune. A rupt orice legătură cu ei. Nu se duce la cursurile de filozofie („se discută lucruri atât de plictisitoare”), abia dacă trece din când în când pe la cursurile lui Iorga. De altfel, diploma de filosof nu-i servește la nimic. Așa că studentul în litere și filozofie își vede de ale lui. Citește, comentează, respinge. Are colegi veniți, ca și el, de altfel, din lumea țărănească. E sceptic în privința lor: „Cum o să înțeleagă un om cu conștiința rurală probleme care se pun la agonia civilizațiilor?”... Dar el, filosoful, cum ajunge să le înțeleagă? Nu se poate să-ți formezi conștiința și să-ți educi gusturile? Cioran este de pe acum plin de prejudecăți aspre. Trebuie să așteptăm însă *Schimbarea la față a României* (1936) ca să aflăm gândul său întreg privitor la inerțiile, după el, pietrificate ale lumii rurale, ostile civilizației agonice... Nu-i singurul care, în această epocă de paroxism a ideologiilor, gândește că progresul începe cu eliminarea clasei țărănești. Există o întreagă literatură pe această temă.

Cioran acceptă acum filosofia istoriei, citește corespondența lui Taine, în privința axiologiei culturii stă pe poziții spengleriene și are păreri cât se poate de proaste despre intelectualul român. („nu există; noi nu avem intelectuali și nici nu vom avea”). Dar cel care respinge această categorie ce este? Tânărul Cioran cade din nou în cunoscutul, clasicul sofism al Cretanului... Nu va fi ultima oară. Nația română, în totalitate, ar fi decimată de un „subiectivism nenorocit” care împiedică orice valorificare corectă... Sofistul bucureștean este trist pentru că nu-l cunoaște

nimeni și se gândește să scrie un studiu despre spiritul normativ. Citește o biografie a lui Pascal și află ceea ce gândește și el despre durere și boală. În altă corespondență declară că a devenit deja *pascalian*. N-are încredere în critica literară pentru că nu are „criterii precise și universal valabile” (va fi și ideea lui Noica), iar unei doamne, Ecaterina Săndulescu, îi va scrie (19 aug.1933) că-i păcat să-și risipească energiile creatoare în critica literară pentru că, e limpede, „critica literară duce pe om la periferia lui”... Noica reproșa criticii faptul că nu ajunge la concept, în afară de faptul că nu are criterii generale. Idei, totuși, discutabile într-o cultură care a dat mari critici literari. Până la urmă, criticii sunt aceia care judecă creația din interiorul *filosofiei existențiale* și, cazul special al lui Cioran, opera lui este revendicată, în Franța, cel puțin, de critică, nu de filosofi.

În privința moralistului care își duce, întristat, viața într-un detestabil oraș balcanic, aflăm că este un om ambițios, nu vrea să stea niciodată pe locul doi, se simte dezrădăcinat și inadaptat printre valahii care trag spre zarvă și facilități, dar moralistul în răspăr cu valahii nu ezită – aflăm dintr-o scrisoare către amicii ardeleni – să profite de gustul lor pentru destrăbălare. Face chefuri monstruoase și merge la cocote cu *Critica rațiunii pure* în buzunar. Este, nu mai încapă vorba, un *eretice în fața ideocrației și absolutismului*, iar în momente mai calme compătimizește soarta lumii: „aș vrea să ling toate rănilor acestei lumi” – scrie el lui Eliade în dec. 1935. În martie 1941 se gândește să ofere poporului român un ghid filosofic și moral: o *Filozofie a neîmplinirii*. Să fie vorba de *Îndreptar pătimăș?* Refuză, tot acum, „derbedeismul” – un termen care n-a rămas în limbă. Trăiește, deocamdată, într-o lume „trivială, lipsită de orice distincție interioară, incapabilă de paradox, de adâncime sau de iraționalitate”, are deja intuiția „absurdității progresismului” (e, deci, antimodern) e prost pregătit pentru viață și are *un sentiment astenic al vieții, nu se poate bucura de nimic*. Colegii lui îl numesc „cinic” și el e gata să accepte insulta dacă prin cinism înțelegem sinceritate dusă la paroxism. Este un „introvertit”, dar, ar trebui să adauge că-i un introvertit care explodează repede, cu mari violențe verbale împotriva lui *le dehors*. Un introvertit care acceptă toate impertinențele în afară de aceea de a tăcea. Nu-i specialitatea lui... Ca și prudența, buna cuviință și tot ce ține de detestabilul, după el, bun simț (religia platitudinii și a mediocrității). În aprilie 1933 scrie o carte (*Pe culmile disperării*) și-i comunică satisfăcut lui Bucur Țincu: „am spus acolo lucruri distrugătoare”.

Cioran din preajma *Culmilor disperării* are și momente când judecă, am impresia, cu mai mare obiectivitate pesimismul și pasionalitatea lui debordantă. O face, de pildă, într-o scrisoare din 19 aug. 1933 către Ecaterina Săndulescu, cea pe care mai înainte o sfătuia să nu-și piardă timpul făcând critică literară. Acum se întinde sigur pe divanul analizei și se descoperă astfel: „Dacă în existența mea n-ar fi ceva ireparabil, o fatalitate implacabilă și dureroasă, simt că aș deveni un individ strălucitor, capabil de o infinită generozitate, de o dăruire ce ar face din viață mai puțin o serie de ocazii pierdute. Aș ști eu cum să exploatez fiecare moment al vieții, pentru ca din orice scânteie să scot o flacără și din orice picătură, o mare. De ce sunt eu pesimist? Fiindcă depresiunile, ce se nasc fără voia mea, îmi omoară

pălpăirile elanului. Și dualitatea aceasta este atât de fecundă în dramatism, încât înfinitatea lui deviază în baroc și grotesc, în crispări ultime și apocaliptice”. Omul care descurajează cu eseurile sale întregul univers, se gândește să scrie, ca un gest de autoironie, *un imn al bucuriei*. Paradoxul deprimării! Când ajunge în Germania ca bursier Humboldt (noiembrie 1933), se simte bine, are gânduri serioase (să studieze cu Nicolai Hartman și Ludwig Klages – „temperament exaltat până la demonie”) și scrie în acest sens lui Eliade... Nu participă la viața orașului, pentru că Berlinul are „prea mult stil, prea multă istorie, prea multă tradiție [...], o arhitectură [...] rigidă și tristă”. Cioran se arată și, aici, cusurgiu, cum se arată când se va stabili la Paris: infernul și, totuși, singurul oraș de pe lume unde ar putea trăi. De crăciun (1933) ține o conferință la Fundația Humboldt despre muzica religioasă orientală și, cam tot atunci, îi scrie lui Petru Comarnescu că, trecând printr-o teribilă criză de deznădejde îl apucă bucuria „de a avea un destin [...] de a face din fiecare clipă o răspântie”... Vă scrie, nu mai știu dacă înainte de a face această mărturisire sau după, un articol răsunător, *Omul fără destin*, cu adresă la destinul lui Mircea Eliade.

Ce-i place, totuși, la Berlin este muzica („ascult toată ziua muzică în cameră”). Mai este un român care se bucură în Germania de muzică și... bere. I. L. Caragiale, desigur. Se duce cu trenul la Leipzig să asculte un concert de Beethoven... Cioran, două-trei decenii mai târziu, ascultă, din motive financiare, muzică în camera lui. În martie 1934 este la München, orașul îi pare strălucit și își anunță părinții că și-a cumpărat două perechi de pantofi. Peste câțiva ani, fiind la Paris, își cumpără două costume de haine. La 1 iunie 1934 îi scrie lui Blaga, după ce citise *Cenzura transcendențială* – „singura carte filosofică pe care am citit-o”. Așteaptă altceva, o revelație, o dramă: „mă arde o pasiune profetică de *Vechi Testament*, care mă cucerește atât de irezistibil, încât mă simt iresponsabil în lumea ideilor. Antipodul meu: Ardealul”. Iar Ardealul, sceptic și indiferent ca toată țara, care nu poate înțelege presimțirile misterului. În aceeași zi (1 iunie 1934) trimite lui Petru Comarnescu o scrisoare în care desființează, pur și simplu, *Nu* de Eugen Ionescu. Reproduc, un fragment: „Îți mulțumesc pentru volumul lui Eugen Ionescu, pe care l-am primit acum câteva zile. Trebuie să-ți mărturisesc că în viața mea n-am simțit un dezgust mai mare la lectura unei cărți. O scârbă nesfârșită m-a apucat în fața acestei nulități intelectuale și morale. Este atât de puțină tragedie în mizeria acestui om, încât nu pot să am pentru el nici milă nici măcar dispreț. Tu scriai în „Vremea” despre un așa-zis mit ionescian. Eu n-am aflat de el; dar dacă este cazul, atunci cu adevărat nu mai e nimic de sperat de la cultura românească. De ce nu ți-aș spune-o? După ce am citit cartea lui Eugen, am avut impresia că m-am prăbușit într-un closet de țară. Declar rupte orice legături personale cu acest om. Dacă aș fi convins că la lectura cărții mele cineva ar simți o senzație analogă, aș retrage-o imediat. Există și în mine destulă mizerie; dar m-a salvat totdeauna regretul de a nu putea iubi viața, care exprimă în formă negativă atâtea posibilități de refaceri viitoare”. Nu comentez, aici, această neînchipuită vehemență și nici faptul că

nihilismul lui Eugen Ionescu se apropie, în unele puncte, de nihilismul din eseurile și cărțile lui Cioran. Am făcut această demonstrație în *Tânărul Eugen Ionescu*.

Nu-și refuză la München, „fericiri minore”, nu știm care. Când află, în dec. 1934, că Goga a fost numit profesor, se gândește să-i ceară să-i fie asistent. La Berlin, în 1935, ia ore de franceză și își schimbă ideile despre politică. În martie 1935 scrie fratelui său, Aurel, că „politică în stil mare este superioară științei”. Curioasă comparație! Ce legătură poate fi între știință și politică și ce argument poate avea un intelectual de clasă pentru a alege politicul în defavoarea științificului? Întors din Paris, îi comunică lui Blaga la 12 aprilie 1935, impresiile sale: „încântat de oraș, scârbit de oameni”. Află, tot atunci, că fratele Aurel trece printr-o criză religioasă și vrea să părăsească dreptul pentru a se înscrie la teologie. Filosoful încearcă să-l convingă să nu facă această eroare pentru că, zice el, va fi mai nefericit decât înainte. Merită reprodușă integral această fulminantă tăgăduință a Bisericii într-un mediu bisericesc, cum este acela în care trăiește familia Cioran:

„A crede în Dumnezeu, n-are legătură cu biserica lui; că pentru creștinism nu se mai poate lupta eficace și ca atare studiul teologiei nu mai poate constitui o misiune; religiozitatea ta este fructul unei crize trecătoare, iar nu al unei dispoziții organice; pe Dumnezeu nu l-ai descoperit în tine, ci în neliniștea ta (care neliniște, în câțiva ani, sunt sigur că nu va mai avea conținut religios); etuziasmul religios constituie o salvare, pentru ca odată epuizat să te lase vid. Și atâtea altele... Aș vrea să nu mă înțelegi greșit. Eu nu sunt împotriva convingerilor tale religioase, ci împotriva atașării tale de o instituție moartă sau care moare. Biserica a fost instituția cea mai grandioasă, ca model și formă politică de viață (ca tactică, dacă vrei). Agonia ei este atât de lungă, fiindcă viața ei a fost imensă; teologia n-o să-ți dea nici o satisfacție de orgoliu. Admit că studiezi mistică, pe care, după muzică, o prețuiesc mai mult din tot ce au produs oamenii. Dar la teologie nu vei găsi mistică, vei găsi, însă, dogme, istorie și raționalism voalat. Faci cea mai mare greșală dacă vei părăsi dreptul, fiindcă în câțiva ani vei părăsi și teologia, rămânând de două ori vid. Când am descoperit religia, și eu am fost tentat să urmez teologia. Acum regret de a nu fi studiat dreptul, dacă n-ar fi decât pentru cultura juridică. Tu ești un temperament sceptic și prin studiul teologiei îți vei mări doar îndoielile. Pentru oameni ca tine sau ca mine, religia este un deliciu otrăvitor, care ne seduce cu certitudini ce sunt doar amăgiri. Eu nu cred în aceste amăgiri, dar le prețuiesc mai mult decât orice realități. Toată *Biblia* este un sistem de amăgiri, o sumă de iluzii, care mă interesează mai mult din punct de vedere politic. Pentru cucerirea puterii se poate învăța numai de la Hristos și dintr-un tratat de tactică militară, presupunând neapărat că ai o doctrină și o organizație. În Dumnezeu nu cred, decât când orgoliul mă identifică cu el. Niciodată n-am crezut în Dumnezeu, dar totdeauna m-a interesat personal, privat. Înțelegi: nu ca o problemă a mea. N-am făcut altceva cu El decât să-i cer socoteală. Dar în fața întrebărilor mele este atât de mic, cât un plutonier. În definitiv, Dumnezeu nu răspunde niciodată. Nu te baga sluga lui Dumnezeu, fiindcă nu-i rentabil. Vei fi mai nefericit decât înainte. Fii diletant cu principiul ultim. Odată prins în el, nu vei mai avea libertatea să te duci

în altă parte, mai departe. În principiul ultim ești pentru ultima orară. De ce îți condiționezi existența de credința ta în Dumnezeu: În loc să lucrezi la fortificarea și la autonomia ta, îți sacrifici viitorul pentru un ideal fără durată. Tu trebuie să mă înțelegi bine: eu nu sunt împotriva credinței în Dumnezeu, ci împotriva consecințelor pe care tu le tragi din ea, considerând comparativ lumea noastră și a lui Pascal, sunt mai drastice decât ale acestuia. Nu înțeleg cum sunt oamenii care cred în Dumnezeu, deși mă gândesc zilnic la el. Luther pune religia înaintea muzicii; pentru mine, muzica este suprema expresie și numai în al doilea rând, religia. Crizele religioase sunt așa de importante și de grave, încât e greu să se spună dacă pleacă din boală sau ele însele sunt una. Nu te juca cu destinul tău; nu uita că în afară de viață nu există decât iluzii, singura realitate. Cu Dumnezeu am început și eu. Și de atunci, numai căderi, cărora am început deja să le pun capăt și le voi pune. El nu poate nimic împotriva unei voințe infinite. De la sfinți am învățat în ce fel mă pot face independent de lucrurile absolute prin metoda mea, a orgoliului fecund și calculat”.

Un moment important în biografia morală și intelectuală a autorului *Lacrimilor și sfinților* care simte că are acum „o inimă în mi mior” și, cum îi mărturisește lui Eliade (dec. 1835), din Sibiu, tot ce există pare a fi „hrană pentru o tristețe nemăsurată”. Cu naționaliștii nu are comun decât interesul pentru România: „Iubesc totuși o patrie, fiindcă lumea nu-mi este una. Refuzul lumii este de esență religioasă și orice tristețe este superficială, dacă nu e religioasă. I-am scris odată Soranei că, de n-ar exista religie și muzică, m-aș face paznic de bordel”. Iată o confesiune care ne pune pe gânduri: moralistul așează religia pe aceeași treaptă cu muzica, mărturisind că, de n-ar fi ele, ar alege o meserie dezonorantă. Încă odată: paradoxalul Cioran, iubitor de oximoronuri!... Trece, evident, dacă nu printr-o criză religioasă, oricum, își pune mai intens problema religiei și scrie splendidă frază de mai sus despre tristețea religioasă. Mai scrie una memorabilă, citată de mai multe ori în acest studiu: „tragedia mea provine din faptul că sunt un om nereligios, ca și tine”. Confidentul lui este, se înțelege Eliade care nu scrisese încă *Tratatul de istorie a religiei*, dar se ocupa intens de spiritualitatea asiatică... Cioran citește *Huliganii* și își dă seama, cu tristețe, că generația lor este condamnată la ratare. Simte nevoia de a se răzbuna într-un mod curios împotriva autorului care discută într-o operă de ficțiune despre aceste complexe ale generației: „Deși am pentru tine o simpatie infinită și nedezmințită, simt uneori o dorință să te atac, fără argumente, fără probe și fără idei. De câte ori am avut ocazia să scriu ceva împotriva ta, de atâtea ori am observat o creștere a afecțiunii. Pentru toți oamenii pe care îi iubesc am un sentiment atât de complex, de haotic și de echivoc, încât mă apucă amețelile când mă gândesc. M-a apucat o dorință frenetică de ascetism, de post, de singurătate metodică, de chin organizat, de sfâșiere sistematică. Poate că sunt singurul dintre prietenii tăi care să înțeleagă accesese tale de furie, dorința de suprimare a continuității vieții, pasiunea unei rupturi. Mi-e frică uneori ca toată tortura să [nu] fie o tentație satanică, o demonie subterană; înțeleg prea bine îngerii și mi-e teamă să nu fie căderea care mă apropie de ei. Tot ce nu e istorie e religie. Totul este religios; căci istorie nu este”.

Logică cioraniană: pentru că am pentru tine o iubire spirituală nemărginită, aş vrea să te atac cu cruzime. Altminteri, este atent cu prietenii săi, le citeşte cărţile şi le comunică impresiile. Când apare *Lacrimi şi sfinţi*, părinţii săi sunt, evident, mâhniţi de ceea ce scrie fiul lor. Fiul, aflat la Paris (2 dec. 1937) se justifică:

„Căci, înainte de-a publica acea carte îmi dădeam seama că o să vă supere, că n-o să puteţi consimţi la ideile ei, născute din amărăciuni şi dureri fizice, pe cari nimeni nu le poate bănuî. Trei ani de insomnii – la o vârstă ca a mea – mi-au lăsat toxine în corp şi în suflet, de cari nu mă pot debarasa numai prin paradoxe amare şi prin acest amestec de cinism şi de religiozitate. În loc să vă mâhniţi, ar trebui să înţelegeţi. Drumul meu nu seamănă cu al celorlalţi oameni, deşi ştiu că numai asta v-ar conveni. Tot ce scriu eu, trebuie să scriu. Nu pot altfel. Orice concesie ar însemna o sinucidere intelectuală. Pe mine nu mă impresionează nici un atac ce-are veni din partea oamenilor. Dacă toată lumea ar fi împotriva mea, eu nu m-aş da înapoi. Mă doare, însă, când văd că şi D-voastră, cari ştiţi cât am suferit – şi, ca atare, puteţi bănuî sursa ideilor mele – vă asociaţi la protestul mut sau explicit, al celorlalţi. Ironiile care le fac eu la adresa sfinţilor sau a lui Dumnezeu nu sunt zeflemeli sau simple bătăi de joc, ci fructul unei credinţe disperate sau cazna unui om care vede lucrurile, prea clar, pentru a adera naiv la o credinţă oarecare”.

Un fapt mi se pare că trebuie reţinut din această lejeră spovedanie: „amestecul de cinism şi religiozitate” în discursul cioranian care nu-i o zeflema, ci „fructul unei credinţe disperate”. Este un mare adevăr în această precizare. De aici, dar şi din alte însemnări, înţelegem că sentimentul disperării are în scrierile româneşti ale lui Cioran o notă de religiozitate, iar cinismul este modul lui de a le brava. A-şi brava, întâi complexe, iubirile spirituale abandonate, sentimentalismele, în fine, codul comun de existenţă. Este psihologia contestatară a adolescenţei, când spiritul se deschide spre lume şi în lume descoperă o arhitectură de interdicţii. Când îi iese la rând scrierile, remarci faptul că Cioran a cultivat până târziu, poate chiar până la moarte, această revoltă proprie, repet, spiritului adolescenţei, împotriva *contractului social* semnat şi acceptat înainte ca el să fie întrebat şi împotriva *contractului* (codului) *moral* care, iarăşi, a fost stabilit fără ca el să fie consultat dacă îl acceptă sau nu. Hotărât lucru, nu-l acceptă!

*

Ideologic, lucrurile sunt mai complicate. În dec. 1937 Cioran este deja câştigat de ideea unei revoluţii de dreapta şi crede că Garda de Fier este „ultima şansă a României”. Comunică această convingere lui Eliade. Pe Jeni Acterian o asigură (28 martie 1938) că este un om leneş şi nu se ridică la înălţimea tristeţilor sale, iar pe Dumnezeu nu-l admiră „decât până la creaţie”. Părinţilor le spune că Franţa, pe care mai înainte o socotea superficială, este „singura ţară respirabilă”. Când ajunge pe malul Mediteranei, scrie unui prieten din ţară că „din filosof de nopţi albe ajungi o curvă a azurului” şi că pentru a fi fericit sunt necesare trei condiţii: „marea şi femeia şi apoi nihilismul” Şi ca să fie mai explicit: „Când nu

crezi în nimic, în umbra sânilor și în alinările marinei încerci iresponsabilitatea lui Dumnezeu înainte de creație. Întinderile și îmbrățișările mi-au descoperit dulceața nimicului. Imaginează-ți un budism senzual. (Asta-i formula vieții tale)". *Un budism în umbra sânilor, o petrecere în dulceața nimicului?* Cioran are, acum, reverii hedoniste... Călătorește cu bicicleta prin Franța pentru a scăpa de *oroarea de a gândi* (aceasta-i justificarea sa). Evident, și pentru alte motive. Va explica el însuși, în alt loc ce mult a însemnat pentru Cioran, metecul sosit în Franța cu alt model în spirit (cel german) și cu prejudecăți balcanice în suflet, cunoașterea directă a lumii franceze. O călătorie, putem spune, de inițiere, foarte originală, adică, cioraniană.

Correspondența de după 1940, este mai puțin interesantă. În oct. 1942 lucrează încă la o teză de doctorat (n-o va termina niciodată, probabil nici n-a început-o!) cu privire la filosofia „vitalistă, fenomenologie și filosofia existențială”. Pe C. Noica îl ceartă (24 febr. 1943) că se retrage la Gurile Dunării – ”unde totul va intra iremediabil în doină și unde Miorița va deveni curvă, eu m-am scos afară din istoria culturii”... Propoziții ce vor supăra, mai târziu, pe Petre Țuțea. Lui Mircea Vulcănescu îi trimite, la 3 mai 1944, o scrisoare de amor intelectual, cu o precizare care confirmă bănuiala că *Dimensiunea spirituală a existenței* a fost scrisă ca o replică la *Schimbarea la față a României*. Cioran ar fi vrut să scrie, dacă istoria n-ar fi fost cum este, o replică la replică: „Dacă evenimentele n-ar fi așa cum sunt și eu n-aș fi buimăcit de ele, m-aș apuca să scriu complementul *negativ* al acelei superbe *Dimensiuni*... în umbra căreia puținătatea mea se desfătă, neîn stare să reziste măgulirii. Cum aș putea aista pasiv la o dedicație înscrisă sub cea mai substanțială tălmăcire a întâmplării valahe? Dacă răul din mine ar fi o dată atât de lucid pe cât a fost binele în tine, mă voi sforța să întunec puțin icoana *Mioriței*, să vorbesc și de gălbeaza ei. După ce-am citit studiul tău, în acest Cartier Latin în care putrezesc glorios de șapte ani, îmi ziceam că n-aș avea totuși nimic de adăugat dacă el s-ar fi terminat cu o analiză a adagiului fatal: „n-a fost să fie” – care-mi pare a fi cheia tuturor neizbutirilor noastre și formula în sine a oricărei ursite. De multe ori, în crizele de urât ale inutilității mele pariziene, m-am gândit la tine și-mi spuneam: Mircea Vulcănescu știe toate și este totuși un om împăcat. Tot atâtea ori te invidiam, căznindu-mă să descopăr taina împăcării tale, rezistența ta la afurisenie. Se pare poate să fi făcut o experiență reușită a lui Dumnezeu – pe când eu, de câte ori m-am apropiat de El, m-am rostogolit în neprielnicii, iar în biografia Fiului său m-am oprit la clipa răposării. Cât regret că istoria contemporană s-a interpus necruțător între noi, că n-am avut prilejul des să-mi îndulcesc atâtea râni cu undelemnul duhului tău!”.

În dec. 1946 o anunță pe Jeni Acterian că și-a lichidat toate credințele și toate lucrurile (românești?) și că scrie la o carte în limba franceză (*Exercices négatifs*), iar într-o misivă adresată lui Petru Comarnescu (11 ian. 1947), redactată în franțuzește, regretă aberațiile din scrierile românești („comment j'ai pu accumuler tant d'élan, d'insolence et de prétention?”). Consideră că tot ce a scris în românește cu excepția, poate, *Amurgul gândurilor*, este „dezastros de rău scris”, „Mi-am ratat cariera literară în România” – prefățează el, convins că și-o va rata și în Franța și în

orice limbă. Își recunoaște greșelile și își regretă culpabilitatea. O va repeta în diverse împrejurări. Scrie acum propoziția profetică care va fi citată de multe ori de comentatorii săi. Am citat-o și noi, mai înainte: *nenorocirea lui este de a fi crezut că sufletul este totul, în timp ce cuvintele sunt adevărații zei*. Cioran nu se înșeală prea mult pentru că, fără cuvinte norocoase, sufletul nu intră în literatură. Oricum, chiar în dezamăgirile cele mai crâncene el a știut să găsească cuvintele bune. Într-o ultimă epistolă, din 1947, își sfătuiește fratele să stea departe „de pasiuni vremelnice și de superstiții cari otrăvesc inutil sufletul și elanurile spiritului”. Se înțelege ușor la ce se gândește. La implicarea lor în politică, la sfârșitul deceniului anterior. În ceea ce-l privește, în afară de poezie, metafizică și mistică, nimic nu-i pare a avea valoare. Cu aceste trei valori în care mai crede, Cioran se pregătește să intre în altă limbă și în altă aventură a spiritului. Aventura românească se încheie deja. Se va strădui câteva decenii s-o uite. Au avut însă grijă alții să i-o aducă aminte mereu și să-i otrăvească singurățiile pariziene.

Résumé

Analyser les premiers essais philosophiques restés en manuscrit du très jeune Cioran, avant qu'il soit l'auteur du retentissant "Précis de décomposition", c'est dévoiler les idées qui ont constitué le centre de son discours à venir de révolte spirituelle et intellectuelle. L'adolescent Cioran lit de grands philosophes, qu'il traite en égaux, et se bâtit une pensée nihiliste, presque à rebours des idées courantes et, surtout, contre la philosophie de système, rationnaliste, classique. Il avouera 40 ans plus tard, au moment de sa gloire et son succès littéraire, que son savoir était déjà formé à l'âge de 20 ans et il n'a fait que le vérifier au cours de sa vie, jusqu'au 60 ans. Etant un philosophe existentiel qui détestait le vide des formes, il a découvert derrière la réalité comme telle, qui est l'objet de la raison et, donc, elle est rationnelle, une autre réalité, irrationnelle, où il y avait les angoisses, les tourments de l'âme, la subjectivité, l'ethos tragique.

Mots-clé: Emil Cioran, Eugen Simion, pensée anti-rationnelle, nihilisme, philosophie existentielle